

Jerzy SOLON

Delimitacja, identyfikacja i ocena krajobrazów - główne założenia oraz propozycja metodyki i toku postępowania dla wykonawców audytu

„prawie naturalny”

„rolniczy”

„podlegający suburbanizacji”

„wielkomiejski”

Układ prezentacji

- Audyt krajobrazowy – nowe i zmienione akty prawne
- Audyt krajobrazowy – zakres i etapy
- Propozycja podziału i organizacji prac
- Możliwe zespoły wykonawców

Referat przygotowano w znacznym stopniu na podstawie wyników pracy:

Przygotowanie opracowania pt. „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia” - Umowa nr 77/GDOŚ/2014 pomiędzy Skarbem Państwa – Generalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska a Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN

Zespół autorski:

Prof. dr hab. Jerzy SOLON - kierownik zespołu (IGiPZ PAN)
Dr hab. prof. nadzw. Joanna PLIT (IGiPZ PAN)
mgr Paweł MILEWSKI - opracowanie GIS (IGiPZ PAN)
Prof. dr hab. Jan Marek MATUSZKIEWICZ – materiały (IGiPZ PAN)
Dr hab. prof. nadzw. Tadeusz Jan CHMIELEWSKI (UP Lublin)
Dr hab. prof. nadzw. Mariusz KISTOWSKI (UG Gdańsk)
Dr hab. Urszula MYGA-PIĄTEK (UŚ Katowice)

Konsultanci:

Prof. dr hab. Marek DEGÓRSKI (IGiPZ PAN)
Dr hab. prof. nadzw. Zbigniew MYCZKOWSKI (PK Kraków)
Prof. dr hab. Andrzej RICHLING (UW Warszawa)

Nowe i zmienione akty prawne

Nowa ustawa:

z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (*w skrócie - uk*)

wprowadza zmiany m.in. w ustawach:

- z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2013 r. poz. 1232, z późn. zm.) (*w skrócie - poś*)
- z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 oraz z 2015 r. poz. 397) (*w skrócie - oozionz*)
- z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199 i 443) (*w skrócie – opizp*)
- z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.) (*w skrócie – oop*)

Zakres audytu i niezbędne etapy

Dyspozycja ustawowa	Etap audytu
Identyfikacja krajobrazów występujących na całym obszarze województwa (Art. 7 ust. 7 uk -> Art. 38a ust. 2 oraz ust. 3.1.a opizp)	Metoda i procedura podziału obszaru województwa w sposób jednoznaczny, wyczerpujący i bez reszty na jednostki przestrzenne (krajobrazy indywidualne) według sformalizowanych kryteriów
Zastosowanie klasyfikacji krajobrazów opracowanej w oparciu w szczególności o takie kryteria jak charakter dominujących w krajobrazie czynników, rzeźba terenu i pokrycie terenu (Art. 7 ust. 7 uk -> Art. 38a ust. 6.1 opizp)	System klasyfikacyjny krajobrazów na podstawie pokrycia terenu oraz schemat powiązania tego systemu z innymi, bazującymi na odmiennych kryteriach
Określenie cech charakterystycznych krajobrazów (Art. 7 ust. 7 uk -> Art. 38a ust. 2 opizp)	Lista inwentaryzacyjna właściwości krajobrazu, jako podstawa dla identyfikacji cech charakterystycznych
Ocena wartości krajobrazów w szczególności z punktu widzenia przyrodniczego i kulturowego znaczenia danego krajobrazu, częstości występowania na obszarze kraju oraz stanu zachowania (Art. 7 ust. 7 uk -> Art. 38a ust. 1.2, ust. 6.2 i ust. 6.4 opizp)	Zasady i zakres wartościowania krajobrazów oraz procedura postępowania
Lokalizacja krajobrazów priorytetowych (Art. 7 ust. 7 uk -> Art. 38a ust. 3.1.b opizp)	Kryteria wyróżniania krajobrazów priorytetowych
Identyfikacja zagrożeń dla możliwości zachowania wartości krajobrazów priorytetowych (oraz w obrębie parków kulturowych, parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach) (Art. 7 ust. 7 uk -> Art. 38a ust. 3.3.a opizp)	Sformalizowana lista zagrożeń oraz sposoby ich identyfikacji i oceny

Dodatkowo rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów oraz lokalne formy architektoniczne zabudowy w obrębie krajobrazów priorytetowych

Podział województwa na krajobrazy

Założenia podstawowe

A. Warunki formalne: przydatność dla audytu krajobrazowego, dobre umocowanie w teorii krajobrazu, możliwość zastosowania dla obszaru całej Polski

B. Kryteria merytoryczne:

- krajobrazy jako jednostki przestrzenne o określonych granicach i wielkości mieszczącej się między mikroregionami fizycznogeograficznymi a jednostkami architektoniczno-krajobrazowymi;
- krajobrazy współczesne (przeszłość i geneza mogą być ujmowane jedynie pośrednio i służyć jako dodatkowa charakterystyka dynamiki przekształcania wyróżnionych typów lub obiektów indywidualnych);
- krajobrazy powinny mieć charakter "naturalny", wynikający z ich wewnętrznych charakterystyk dotyczących obiektywnie istniejących struktur materialnych; podstawa delimitacji i typologii to wyłącznie zróżnicowanie, udziały powierzchniowe i układ przestrzenny (tekstura i kompozycja) realnych obiektów występujących w przestrzeni - tzn. kryterium nie mogą być subiektywnie oceniane wrażenia (emocjonalne efekty oddziaływania na różne zmysły użytkownika - wzrok, słuch, węch), rankingowo ustalone wartości (przyrodnicze, społeczne, ekonomiczne, materialne, duchowe, historyczne i inne) oraz usługi świadczone dla różnych grup użytkowników. Te kategorie, mają charakter względny, zależny od możliwości percepcji, potrzeb, kontekstu kulturowego, warunków ekonomicznych i preferencji użytkownika. Można i należy je wykorzystać przy charakterystyce wcześniej wyróżnionych jednostek, a także w trakcie ich waloryzacji.

Podział województwa na krajobrazy

Założenia podstawowe c.d.

C. Zasady metodyczne:

- metodyka wyróżniania jednostek krajobrazowych „od góry”, przy czym podstawą jest podział na regiony fizycznogeograficzne J. Kondrackiego (2002). W konsekwencji punktem wyjścia jest porządek regionalny usystematyzowany hierarchicznie.
- delimitacja krajobrazów dwuetapowa.
- pierwszy etap: podział mezoregionów na mikroregiony fizycznogeograficzne na podstawie wyłącznie kryteriów abiotycznych, obejmujących zróżnicowanie geologiczno-litologiczne, geomorfologiczne (morfometria i morfogeneza) i hipsometryczne.
- drugi etap: podział mikroregionów na krajobrazy indywidualne w oparciu o kryterium jednolitości tła krajobrazowego w ujęciu pokrycia terenu.

Tło kraj

- kategorii
- (a) domi
 - (b) ma ta
 - (c) stand

W szczególności, w zależności od rodzaju krajobrazu za tło można przyjąć np.: (i) lasy, (ii) łąki, (iii) pola, (iv) pastwiska, (v) obszary zabudowane i/lub zainwestowane technicznie, (vi) naturalną i półnaturalną roślinność siedlisk wilgotnych i mokrych, (vii) duże powierzchnie wód, (viii) inny typ lub inne typy pokrycia terenu w miarę potrzeby.

Uwaga – ta definicja wykracza poza klasyczne rozumienie tła krajobrazowego, wynikające z modelu płatów i korytarzy.

Wyróżnienie mikroregionów fizycznogeograficznych jako etap poprzedzający audyt właściwy ma wiele zalet. Po pierwsze - z pragmatycznego punktu widzenia - ujednolici pierwszy etap prac i wprowadza uzgodniony podkład dla dalszego wyróżniania krajobrazów, co niewątpliwie ułatwi i przyspieszy prace w województwach. Po drugie - z formalnego punktu widzenia - wyróżnione mikroregiony można łatwo scharakteryzować w kategoriach typologii krajobrazów naturalnych i krajobrazów geobotanicznych oraz odnieść do zróżnicowania historyczno-kulturowego, co jest wymagane przez ustawę. Po trzecie - z merytorycznego punktu widzenia - charakterystyka ogólna na poziomie mikroregionów ułatwia planowanie przestrzenne i planowanie zabiegów ochronnych i jest pośrednim indykatorem preferowanych form działania/zarządzania/ochrony.

Podział województwa na krajobrazy

Procedura w trzech podetapach:

- a) wstępna delimitacja krajobrazów,
- b) identyfikacja typologiczna wyróżnionych jednostek,
- c) uszczegółowienie przebiegu granic krajobrazów.

Niezbędne materiały kartograficzne, umożliwiające delimitację i identyfikację typologiczną krajobrazów obejmują w zestawie minimalnym:

- (a) współczesną mapę topograficzną lub materiały równoważne,
- (b) mapy roślinności potencjalnej i regionalizacji geobotanicznej oraz dostępne mapy roślinności rzeczywistej,
- (c) mapę regionalizacji historyczno-kulturowej,
- (d) mapę typów krajobrazu naturalnego,
- (e) cyfrowy model terenu,
- (f) dokumentację i granice obszarów chronionych,
- (g) dokumentację walorów historycznych i kulturowych.

Pożądane jest wykorzystanie również innych danych tematycznych, pochodzących z centralnych baz danych, oraz będących w zasobach wojewódzkich, a w miarę konieczności – także gminnych.

Podział województwa na krajobrazy

Uszczegółowienie przebiegu granic krajobrazów

Po skutecznej identyfikacji typologicznej należy dokonać końcowego określenia granic krajobrazu, a w szczególności:

- a) sprawdzić, czy i jakie granice (administracyjne, geodezyjne, obszarów chronionych) przebiegają w obrębie mikroregionu;
- b) sprawdzić, czy i w jakim stopniu zidentyfikowane granice pokrywają się ze wstępnie wyznaczonymi granicami krajobrazów;
- c) tam, gdzie to możliwe należy dostosować przebieg granic krajobrazów do istniejących granic formalnych, zachowując dwa warunki:
 - (1) w wyniku modyfikacji granic nie może ulec zmianie treść krajobrazu (jego tło krajobrazowe i typ struktury);
 - (2) cały przebieg linii granicznej na mapie musi mieścić się w strefie przejścia między krajobrazami.

Uwaga – uzgadnianie granic krajobrazu z granicami formalnymi jest jednym z końcowych etapów postępowania, a nie jednym z początkowych – tzn. granice gmin, wsi czy obrębów geodezyjnych, albo parków narodowych czy obszarów Natura 2000 nie są kryterium delimitacji krajobrazów, mogą być jedynie pomocne przy modyfikacji przebiegu tych granic. Mimo przedstawionych ograniczeń należy dążyć do tego, aby granice krajobrazów odpowiadały granicom formalnym (przynajmniej granicom geodezyjnym), co ułatwi ochronę i ogólne zarządzanie krajobrazami.

Rozdzielczość przestrzenna audytu nie umożliwi pełnego uzgodnienia granic na tym poziomie szczegółowości. Można to jednak osiągnąć poprzez współpracę z gminami, na przykład na etapie konsultacji wyników audytu. Identyczna procedura powinna dotyczyć wszystkich krajobrazów, w tym także położonych na granicy województw, z tym że w takim przypadku uzgodnienie przebiegu granic krajobrazów powinno nastąpić w drodze porozumienia między zespołami z obu województw. W etapie końcowym należy uszczegółowić przebieg granic mikroregionu, tak aby dopasować je do zmodyfikowanych granic wyróżnionych krajobrazów.

System klasyfikacyjny krajobrazów

Na potrzeby audytu krajobrazowego opracowano specjalną, całkowicie nową, typologię krajobrazów. Bazuje ona na zasadzie logicznego podziału całego spektrum zmienności krajobrazów na grupy według wybranych kryteriów przewodnich:

- (a) Kryterium strukturalno-procesowe (funkcjonalne – z punktu widzenia funkcjonowania krajobrazu, a nie funkcji pełnionej na rzecz człowieka). Kryterium to służy do uszeregowania grup typów krajobrazów wzdłuż umownego gradientu zastępowania naturalnych czynników kształtujących krajobraz (a przynajmniej jego widzialną część) przez czynniki antropogeniczne. Odpowiada ono w ogólnych zarysach także stopniom synantropizacji świata żywego i antropogenicznego przekształcenia krajobrazu.
- (b) Kryterium pokrycia terenu tworzącego tło krajobrazowe. Kryterium to jest podstawą wyróżnienia typów krajobrazu.

Dopiero na niższym poziomie typologii uwzględniane są bardziej precyzyjnie inne elementy struktury krajobrazu w tym obecność lub dominację poszczególnych składników (komponentów, elementów przestrzennych lub obiektów antropogenicznych). Należy także zwrócić uwagę, że typów i podtypów krajobrazów nie definiuje się poprzez funkcję i rolę pełnioną na rzecz społeczeństwa. Funkcja społeczna stanowi dodatkową charakterystykę zamieszczoną w innym miejscu w opisie krajobrazu.

Przedstawiony system ma charakter zamknięty, co oznacza że nie należy poszerzać listy typów na poszczególnych poziomach hierarchii.

System klasyfikacyjny krajobrazów

Na pierwszym poziomie klasyfikacji, na podstawie *Kryterium strukturalno-procesowego (funkcjonalnego)* zdefiniowano 3 główne grupy krajobrazów aktualnych, które charakteryzuje rosnący stopień przekształceń antropogenicznych:

- A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka.
- B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe, ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych i świadomych modyfikacji form pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka.
- C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność ludzką.

Na drugim poziomie klasyfikacji wydzielono 15 typów krajobrazów, różniących się dominującymi formami pokrycia terenu, w tym: pięć kategorii w obrębie grupy A; trzy w ramach grupy B oraz siedem w obrębie grupy C. Na trzecim poziomie klasyfikacji wyodrębniono łącznie 49 podtypów krajobrazów, identyfikowanych na podstawie różnic w strukturze przestrzennej. W prezentowanej klasyfikacji nie zajmowano się krajobrazami morskimi. Ze względu na swoją specyfikę, wymagają one oddzielnego opracowania, wg odrębnych kryteriów. W tym zbiorze znalazłyby się m.in. takie kategorie krajobrazów, jak: otwarte morze, zatoki, krajobrazy wód przybrzeżnych itp.

System klasyfikacyjny krajobrazów

Nowa typologia krajobrazów aktualnych

(Chmielewski T.J., Myga-Piątek U., Solon J. 2015. Typologia aktualnych krajobrazów Polski. Przegląd Geograficzny 87, 3, s. 377-408)

GRUPA	TYP
A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka	1. Wód powierzchniowych
	2. Bagienno-łąkowe – głównie bezleśne
	3. Leśne
	4. Bezleśne: murawowe, piaszczyste i skalne
	5. Górskie ponad granicą lasu (naturalną lub antropogenicznie obniżoną)
B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe, ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych i świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka	6. Wiejskie (Rolnicze)
	7. Mozaikowe
	8. Podmiejskie i rezydencjalne
C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność ludzką	9. Małomiasteczkowe
	10. Wielkomiejskie
	11. Wodnogospodarcze
	12. Przemysłowe
	13. Górnicze
	14. Komunikacyjne
	15. Ludyczne

System klasyfikacyjny krajobrazów

Przy systematyzacji krajobrazów na potrzeby audytu należy także uwzględnić inne porządki typologiczne oraz różnicowanie regionalne, tak aby w sposób całościowy ująć charakter dominujących w krajobrazie czynników, rzeźbę terenu i pokrycie terenu. Uwzględnia się je w metryczce ogólnej krajobrazu.

Metryczka ogólna stanowi nie tylko formalny opis położenia krajobrazu w systemach typologicznych i regionalnych, ale przede wszystkim jest uzupełniającą charakterystyką typologiczną krajobrazu. Odpowiednie zinterpretowanie tych informacji umożliwia przekształcenie jednocechowej typologii (na podstawie tła krajobrazowego) w typologię wielocechową, obejmującą odniesienia do różnicowania warunków abiotycznych (podłoże, ukształtowanie terenu, położenie regionalne), biotycznych (roślinność potencjalna i sekwencje zbiorowisk naturalnych) oraz historyczno-kulturowych.

Metryczka ogólna krajobrazu		
kod (identyfikator) krajobrazu	842.743-03 (przykład)	
Typ, podtyp, (forma) i nazwa krajobrazu	6. Krajobraz rolniczy 6a. Z przewagą wstęgowo ułożonych niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk (D - obszary z silnie rozproszoną zabudową, która wkracza w głąb pól najczęściej wzdłuż miedz i granic leśno-polnych) (przykład)	
kod mikroregionu		położenie administracyjne
nazwa mikroregionu		
typ krajobrazu naturalnego		
kod podokręgu geobotanicznego		data i autorzy audytu
nazwa podokręgu geobotanicznego		
typ krajobrazu geobotanicznego		
kod regionu historyczno-kulturowego		
typ regionu historyczno-kulturowego		

Inwentaryzacja i cechy charakterystyczne krajobrazu

Inwentaryzacja walorów krajobrazowych polega na analizie i ocenie wartości poszczególnych krajobrazów z uwzględnieniem szeregu różnych cech, charakteryzujących zasoby abiotyczne, biotyczne i antropogeniczne (historyczno-kulturowo-estetyczne). Dane inwentaryzacyjne powinny w głównej mierze pochodzić z materiałów kartograficznych i dostępnych baz danych (wykazów), natomiast wszystkie niejasności i sytuacje niepewne powinny być zweryfikowane w terenie.

Zaproponowano wykaz 53 cech, charakteryzujących przyrodnicze walory krajobrazu, 98 cech dla kulturowych walorów krajobrazu oraz 10 cech syntetycznych.

Nie wszystkie charakterystyki muszą być określone dla wszystkich krajobrazów. Jedynie część jest obligatoryjna, inne – fakultatywne. W określonych sytuacjach można stosować kody dodatkowe: „0” – oznacza brak zjawiska/obiektu; „bd” – oznacza brak dostępnych danych; „na” – oznacza nie analizowano. Ten ostatni kod stosuje się w przypadku, gdy zjawisko/obiekt jest nieistotne w stosunku do innych walorów właściwych dla typu krajobrazu oraz nie świadczy o specyfice indywidualnej krajobrazu;

W raporcie z przeprowadzonego audytu należy do każdej zmiennej dodać objaśnienie, określające źródło danych – np. dane terenowe, materiały pisane, typ mapy lub zdjęcia lotniczego, pochodzenie i aktualność źródła informacji oraz wiarygodność otrzymanego wyniku (np. pomiar, oszacowanie, ocena ekspercka).

Inwentaryzacja i cechy charakterystyczne krajobrazu

Grupy cech	Kategorie obszarów i obiektów
Charakterystyka formalna	Obszary i obiekty pod ochroną prawną
	Struktura pokrycia terenu
Obiekty przyrodnicze	Wybitne obiekty geologiczne, litologiczne i geomorfologiczne
	Wybitne obiekty hydrologiczne
	Wartościowe zbiorowiska leśne i zadrzewienia
	Obszary o funkcji korytarzy ekologicznych
	Inne wartościowe obiekty i obszary szaty roślinnej
Struktura przestrzenna	Różnorodność powierzchniowa
	Rozczłonkowanie powierzchni
	Integralność tła krajobrazowego
Obiekty i systemy antropogeniczne	Obiekty archeologiczne
	Układy ruralistyczne i obiekty zabudowy wiejskiej i podmiejskiej
	Obiekty dawnych granic i reliktowe formy własności
	Obiekty architektury warownej, obronnej i wojskowej
	Obiekty górnictwa i hutnictwa
	Obiekty rzemiosła i przemysłu
	Kompleksy religijne i obiekty kultu
	Miejsca martyrologii i pamięci
	Obiekty architektury mieszczańskiej i rezydencjalnej
	Obiekty infrastruktury komunikacyjnej
	Obiekty architektury uzdrowiskowej, turystycznej, sportowej, obserwacyjnej i nawigacyjnej

Ogólna ocena krajobrazów

1. Cechy analityczne – ekspercka ocena bonitacyjna
2. Cechy syntetyczne – ekspercka ocena bonitacyjna
3. Ogólne walory krajobrazowe – rangowanie na podstawie porównania wszystkich krajobrazów w województwie

Docelowo – postulat tworzenia ocen na podstawie ustalonych wartości progowych określonych wskaźników

kod (identyfikator) krajobrazu			
typ krajobrazu			
podtyp krajobrazu			
nazwa krajobrazu			
data oceny			
autorzy oceny			
	stan zachowania/ wykształcenia	poziom zagrożenia	wskazania do typowania krajobrazu priorytetowego (T/N)
Wyróżniki krajobrazu			
	Cechy analityczne - charakterystyczne typologiczne		
	...		
	...		
	Cechy analityczne - indywidualne (w tym unikatowe)		
	...		
	...		
	Cechy syntetyczne		
	Trwałość		
	Tradycja		
	Tożsamość		
	Swojskość		
	Reprezentatywność		
	Unikatowość		
	Typ fizjonomiczny		
	Typ genetyczny		
Walory krajobrazowe ogólnie			
	Walory przyrodnicze		
	Walory kulturowe		
	Fizjonomia krajobrazu		
	Walory akustyczne, zapachowe i sanitarne		
Funkcje krajobrazu			
	Podstawowe		
	Uzupełniające		
Jakość zarządzania krajobrazem - ocena opisowa			
Dynamika jednostki (ocena zmian, jakie zaszły w okresie od przeprowadzenia poprzedniego audytu krajobrazowego) - ocena opisowa			

Kryteria wyróżniania krajobrazów priorytetowych

Zgodnie z definicją ustawową „krajobraz priorytetowy” to krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania.

Tak sformułowana definicja umożliwia zastosowanie różnych kryteriów typowania krajobrazów priorytetowych oraz odnoszenia ich do różnych skal przestrzennych i do różnego wymiaru społecznego (np. społeczeństwa kraju lub województwa). Na potrzeby audytu przyjęto odwołanie do wartości w skali wojewódzkiej, gdyż taki zasięg terytorialny obejmuje audyt.

Za krajobrazy priorytetowe uznaje się krajobrazy spełniające co najmniej jedno z poniższych kryteriów (podano w kolejności hierarchii ważności):

1. Unikatowość występowania – krajobraz, który cechuje неповtarzalny zestaw cech analitycznych i/lub syntetycznych (stanowiących wyróżnik krajobrazu), świadczący o indywidualności, wysokiej odrębności, wyjątkowości, bardzo rzadko spotykany (lub nie spotykany gdzie indziej w województwie/regionie), rozpoznawalny, do pewnego stopnia wzorcowy i specjalny, osobliwy; o wyrazistym i doskonale zachowanym stylu lub wyrazie krajobrazowym (genetycznym, fizjonomicznym itd.); reprezentatywny wobec cech charakterystycznych danego typu zachowanych w stopniu co najmniej dobrym, i ewentualnie podlegający istniejącym niewielkim, względnie stałym lub rosnącym zagrożeniom (co pretenduje go do natychmiastowej ochrony, prowadzącej do wyeliminowania zagrożeń i zachowania).

Kryteria wyróżniania krajobrazów priorytetowych

2. Reprezentatywność – krajobraz, który jest „wzorcem”, stanowiący modelowy, klasyczny przykład dla danego podtypu; jednocześnie obszar optymalny pod względem funkcjonowania krajobrazu, w przypadku krajobrazu z dominacją wartości przyrodniczych o bardzo wysokiej naturalności i zgodności ekosystemu z uwarunkowaniami abiotycznymi; oryginalny pod względem typu fizjonomicznego. W przypadku krajobrazów o przewadze wartości kulturowych reprezentuje zestaw cech charakterystycznych zachowanych w stopniu co najmniej dobrym (typowych dla danej epoki historyczno-stylistycznej lub cywilizacyjno-kulturowej). Jeśli występują niewielkie, względnie stałe lub rosnące zagrożenia należy je wyeliminować, aby zachować lub przywrócić stan modelowy (archetypiczny).

Należy dążyć do stanu, w którym każdy określony podtyp krajobrazu (zgodnie z typologią zaproponowaną dla celów audytu) będzie miał swoje krajobrazy reprezentatywne uznane za priorytetowe w skali całej Polski

3. Czystość (jednoznaczność, czytelność) formy krajobrazu – krajobraz, który w całym swym obszarze przynależy do jednego z typów fizjonomicznych i dodatkowo krajobraz cechuje się względną trwałością; na jego obszarze zachowany jest w pełni tradycyjny styl („postać”) krajobrazu, charakterystyczny dla określonej epoki historycznej lub regionu. Jeśli istnieją zagrożenia, to występują w stopniu niewielkim, malejącym, nie doszło jednak do przekształceń struktury, tekstury i faktury krajobrazów otwartych, nie uległy zaburzeniu walory widokowe (fizjonomiczne), a w przypadku krajobrazów osadniczych nie zostały zaburzone tradycyjne wzorce zabudowy, architektura, stylistyka i tożsamość. Taka definicja oznacza, że cechy charakterystyczne tego krajobrazu powinny być wykształcone i zachowane w stopniu dobrym lub bardzo dobrym.

Kryteria wyróżniania krajobrazów priorytetowych

4. Dotychczasowa ochrona prawna - krajobrazy objęte dotychczas statusem parków narodowych, obszary z listy światowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego UNESCO, obszarowe pomniki historii oraz - po spełnieniu dodatkowego kryterium (1-3) – niektóre obszary Natura 2000, parki krajobrazowe i rezerваты przyrody (np. spełniające dodatkowo kryterium przynajmniej regionalnej unikatowości, reprezentatywności), parki kulturowe (np. spełniające dodatkowo kryterium – regionalnej czystości formy lub unikatowości, czy reprezentatywności). W krajobrazach stanowiących w zdecydowanej części lub całości krajobraz chroniony, zestaw cech charakterystycznych musi być zachowany w stopniu dobrym i bardzo dobrym.

5. Ważność krajobrazu – krajobrazy, które otrzymały najwyższe wartości we wszystkich kategoriach oceny cech szczególnych i charakterystycznych (najwyższy stopień wyróżników krajobrazu)

6. Funkcja usługowa na rzecz otoczenia – krajobrazy, które same nie charakteryzują się najwyższymi wartościami, wskazującymi na konieczność ochrony, ale pełnią funkcję buforową, łącznikową lub korytarzową w stosunku do krajobrazów sąsiednich, będących krajobrazami priorytetowymi według innych kryteriów.

Lista zagrożeń

Na potrzeby audytu opracowano listę możliwych zagrożeń. Nie ma potrzeby wypełniania tabeli w całości – raczej należy ją traktować jako listę kontrolną do sprawdzania kolejnych zagrożeń. Wynikiem identyfikacji zagrożeń powinna być lista (tabela) skrócona, obejmująca tylko te pozycje (wiersze), które odpowiadają zidentyfikowanym zagrożeniom. Zakłada się że podczas pierwszego audytu trwałość (dynamika) zagrożenia będzie określona na podstawie analizy retrospektywnej (przy której należy wykorzystać dostępne materiały archiwalne, w tym mapy topograficzne z wcześniejszych lat oraz dokumentację planistyczną znajdującą się w gminach), natomiast przy kolejnych audytach metodą porównania dwóch stanów. Bieżące zagrożenie należy identyfikować poprzez widoczne skutki, albo poprzez dostępną dokumentację planistyczną w gminach, uwzględniając również źródła danych W przypadku braku dostępu do danych z gmin na poziomie audytu ogólnowojewódzkiego można pominąć ocenę trwałości (dynamiki) zagrożenia. Informacje te należy wtedy uzupełnić w okresie późniejszym przynajmniej w odniesieniu do krajobrazów priorytetowych.

Przedmiot zagrożenia (odbiorca presji) Dziedzina / Dział	
A. Zagrożenia dziedzictwa przyrodniczego	A.1. Dziedzictwo geologiczne i rzeźba terenu
	A.2. Ekosystemy i ich zespoły
	A.3. Struktura ekologiczna krajobrazu
B. Zagrożenia dziedzictwa kulturowego	B.1. Osadnictwo
	B.2. Architektura
	B.3. Rolnictwo
	B.4. Inżynieria wodna i lądowa
	B.5. Przemysł
	B.6. Miejsca kultu i pamięci narodowej
C. Zagrożenia fizjonomii krajobrazu	C.1. Kompozycja i ład przestrzenny
	C.2. Walory estetyczne
	C.3. Tożsamość miejsca
D. Zagrożenia walorów akustycznych, zapachowych i sanitarnych	D.1. Walory akustyczne
	D.2. Walory zapachowe
	D.3. Walory sanitarne
E. Inne zagrożenia	

Lista zagrożeń

Zaproponowana skala oceny intensywności zagrożenia ma charakter bonitacyjny.

Skala bonitacji (określenia punktowej skali) zagrożeń krajobrazów:

- 0 – brak zagrożeń
- 1 – zagrożenia potencjalne, niewielkie
- 2 – zagrożenia potencjalne, umiarkowane
- 3 – zagrożenia potencjalne, duże
- 4 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o słabnącym natężeniu
- 5 – zagrożenia istniejące, niewielkie, względnie stałe
- 6 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o narastającym natężeniu
- 7 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o słabnącym natężeniu
- 8 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, względnie stałe
- 9 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o narastającym natężeniu
- 10 – zagrożenia istniejące, duże, o słabnącym natężeniu
- 11 – zagrożenia istniejące, duże, względnie stałe
- 12 – zagrożenia istniejące, duże, o narastającym natężeniu

Lista zagrożeń

Zagrożenia potencjalne to zagrożenia mogące z dużym prawdopodobieństwem wystąpić na analizowanym obszarze (w granicach danego krajobrazu) do czasu kolejnej edycji audytu krajobrazowego. Oceniamy je na podstawie:

- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- strategii rozwoju regionu;
- zgłaszanych przez różne gremia propozycji zmian stosunków ekologicznych, zmian sposobu zagospodarowania i intensywności użytkowania terenu i związanych z tym zmian fizjonomii krajobrazu.

Zagrożenia istniejące to zagrożenia występujące aktualnie (w trakcie wykonywania audytu), stwierdzone na podstawie:

- uchwalonych planów zagospodarowania przestrzennego;
- realizowanych inwestycji;
- procesów zachodzących w środowisku w okresie ostatnich kilku lat i rzutujących na aktualny stan jego zasobów i walorów;
- aktualnego stanu środowiska i fizjonomii krajobrazu.

Lista zagrożeń

Określenie skali zagrożenia krajobrazu (zagrożenia niewielkie, umiarkowane, lub duże) jest zazwyczaj obciążone znaczną dozą subiektywizmu. Ogólne kryteria określania skali zagrożenia, pozwalające zmniejszyć stopień subiektywizmu oceny, zawiera poniższe zestawienie:

Zagrożenie krajobrazu	Udział % obszaru, na którym występują (lub mogą wystąpić) zmiany struktury, funkcji i fizjonomii terenu		
	Zmiany niewielkie, harmonijne, ewolucyjne	Zmiany istotne, z elementami dyskontynuacji struktury, funkcji, fizjonomii i tożsamości miejsca	Całkowita zmiana struktury, funkcji i fizjonomii
Niewielkie	do 20%	do 10%	do 1%
Umiarkowane	21 – 60%	11 – 30%	2 – 15%
Duże	>60%	>30%	>15%

Propozycja podziału i organizacji prac

Etap audytu	Kto i kiedy
Podział na mikroregiony fizycznogeograficzne	Optymalnie: grupa zewnętrzna łącznie dla całej Polski, przed rozpoczęciem audytu w województwach, niezależnie od rozporządzenia Gorzej: oddzielne grupy w województwach, w trakcie audytu
Zgromadzenie danych kartograficznych i innych dla potrzeb audytu, zintegrowanie danych	Wojewódzkie Biura Planowania, przed rozpoczęciem audytu w województwach, niezależnie od rozporządzenia
Podział mikroregionów na krajobrazy indywidualne razem z identyfikacją typologiczną	Wojewódzkie Biura Planowania plus grupy zewnętrzne, pierwszy etap audytu po rozporządzeniu
Charakterystyka krajobrazów	Wojewódzkie Biura Planowania plus grupy zewnętrzne, drugi etap audytu po rozporządzeniu
Ocena wartościująca krajobrazów	Wojewódzkie Biura Planowania plus grupy zewnętrzne, trzeci etap audytu po rozporządzeniu, częściowo na podstawie porównania wszystkich krajobrazów w województwie
Wyróżnienie krajobrazów priorytetowych i ich dodatkowa charakterystyka	Wojewódzkie Biura Planowania plus grupy zewnętrzne, czwarty etap audytu po rozporządzeniu
Identyfikacja zagrożeń dla wybranych krajobrazów	Wojewódzkie Biura Planowania plus grupy zewnętrzne, piąty etap audytu po rozporządzeniu
Rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów	Wojewódzkie Biura Planowania plus grupy zewnętrzne plus samorządy lokalne, szósty etap audytu po rozporządzeniu

Uwaga !!! Niezbędne jest opracowanie szczegółowego schematu bazy danych na potrzeby audytu (analogicznego do opracowania „Standard GIS w ochronie przyrody”) oraz opracowanie wzoru formularzy i „Kart”

Zespoły wykonawców – grupy zewnętrzne

Założenie: głównym wykonawcą audytu w województwie będzie Wojewódzkie Biuro Planowania

Zespół osób wykonujących audyt w województwie, niezależnie od sposobów w jaki będzie wyłaniany lub powoływany, musi obejmować co najmniej następujących specjalistów o wykształceniu akademickim, ale z doświadczeniem praktycznym:

- geografa fizycznego kompleksowego z doświadczeniem na polu ekologii krajobrazu,
- ekologa krajobrazu wywodzącego się ze środowiska biologów (botaników lub zoologów),
- geografa specjalizującego się w geografii człowieka, geografii historycznej i z doświadczeniem na polu badań krajobrazów kulturowych,
- architekta krajobrazu,
- specjalistę od planowania przestrzennego (w składzie pracowników Biura Planowania),
- specjalistę w zakresie GIS i baz danych (w składzie pracowników Biura Planowania).

Rola geografów i ekologów krajobrazu będzie decydująca na pierwszych etapach audytu (delimitacja krajobrazów i ich charakterystyka)

Rola architekta krajobrazu będzie wzrastała w końcowych etapach prac

**Dziękuję
za uwagę**